

UOT 371

Xuraman Rəcəb qızı Səlimova

Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun böyük elmi işçisi

<https://orcid.org/0000-0002-4963-0375>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6450108>

TAM ORTA MƏKTƏBLƏRİN TƏMAYÜL SİNİFLƏRİLƏ YANAŞI ADI SİNİFLƏRİN TƏŞKİLİ

Xuraman Раджаб гызы Салимова

Старший научный сотрудник Института Образования Азербайджанской Республики

ОРГАНИЗАЦИЯ ОБЫЧНЫХ КЛАССОВ НАРЯДУ С ПРОФИЛЬНЫМИ КЛАССАМИ В ПОЛНЫХ СРЕДНИХ ШКОЛАХ

Khuraman Rajab Salimova

senior researcher at the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan

ORGANIZATION OF ORDINARY CLASSES NEXT TO PREPARED CLASSES IN FULL SECONDARY SCHOOLS

Xülasə. Məqalədə respublikamızın təhsil sistemində aparılan islahatlardan biri olan təmayül siniflər və adi siniflər haqqında danışılmış, bu siniflərin şagirdlər və təhsilimiz üçün əhəmiyyəti təhlil olunmuşdur. Təmayül siniflərin məzunlarının ali məktəbə qəbul nəticələri təhlil edilir. Həmçinin valideyn, məktəb rəhbərləri ilə söhbətlər əsasında deyə bilərik ki, tam da olmasa, təmayül siniflərin təşkili repititorluğun qarşısının alınmasında mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu siniflərin məzunlarının ali məktəblərə qəbul göstəricilərində müsbət nailiyyətlər var. Təmayülləşmənin tətbiq edildiyi pilot məktəblərin məzunlarının ali məktəbə qəbul göstəriciləri 70-80, bəzi məktəblərdə 90-100 faizə qədər olması nəzərə çatdırılır.

Açar sözlər: *ümumtəhsil məktəbləri, lisey, gimnaziya, təmayül siniflər, adi siniflər, keyfiyyət, tədris proqramları*

Резюме. В статье анализируется профильные и обычные классы, что является одной из реформ в системе образования нашей республики, и их значение для учащихся и нашего образования. Анализируются результаты приема в вузы выпускников профильных классов. Основываясь на беседах с родителями и руководителями школ, мы можем сказать, что организация профильных классов важна для предотвращения репетиторства. Выпускники этих классов имеют положительные успехи при поступлении в вузы. Отмечается, что поступление в вузы выпускников пилотных школ, где имеются профильные классы, составляет 70-80 процентов, а в некоторых школах - 90-100 процентов.

Ключевые слова: *общеобразовательные школы, лицей, гимназия, профильные классы, обычные классы, качество, учебные программы.*

Summary: The article analyzes the tendency classes and ordinary classes, which is one of the reforms in the education system of the republic, and the importance of these classes for students and our education. The results of university admission of graduates of trend classes are analyzed. Also, based on conversations with parents and school leaders, we can say that, at least in part, the organization of trend classes is important in preventing tutoring. Graduates of these classes have positive achievements in university enrollment. It is noted that the enrollment rates of graduates of pilot schools, where the trend is applied, are 70-80 percent, and in some schools – 90-100 percent.

Key words: *secondary schools, lyceums, gymnasiums, trend classes, regular classes, quality, curricula*

Ümumtəhsil məktəblərində (lisey və gimnaziyalardan fərqli olaraq) adi siniflərdə tədris tam orta məktəblərin tədris planına uyğun olaraq aparılır. Burada tədris planı tələbləri əsasında, cədvələ uyğun təlimlər təşkil edilir. Tədris olunan mövzular plana uyğun şəkildə formalaşdırılır.

Ümumi orta təhsil səviyyəsindən sonra təhsilin təmayüllər üzrə təşkilinə heç də hər şagird cəlb edilmir. Bu siniflərə təmayül fənni üzrə istedadı olan şagirdlər seçilir. Təmayül sinifləri ilə yanaşı şagirdlərin könüllülüüyü əsasında adi (qarışıq) siniflər də olur. Təmayül sinfinə cəlb edilməyən şagirdlər bu siniflərdə təhsil alırlar. İcbari təhsili bitirən şagird 9-cu sinifdən sonra təhsilini davam etdirməkdə sərbəstdir. İstəsə orta ixtisas təhsili müəssisəsi, ya da peşə məktəbini də seçə bilər, həmçinin təhsilini təmayül siniflərində də davam etdirə bilər.

Təmayül sinfi yaratmaq üçün bir məktəbdə heç olmazsa, bir neçə 9-cu sinif olmalıdır ki, onlardan təmayül seçilsin. Bir sinifdə 7-8 nəfər olanda bazada təmayül yaratmaq mümkün olmayacaq. Ona görə də biz belə təklif irəli sürdük ki, yaxın məktəblərin kompakt yerləşdiyi ərazilər üzrə zonalar yaradılsın. Ola bilər ki, bir rayonda yaradılan zona məktəbləri arasındakı məsafə müəyyən ediləcək. Şagirdlərin həmin məktəbə gedib-gəlməsi üçün nəqliyyat xidməti varsa, təmayülləşmə təşkil olunacaq. Məsafə çox olarsa, bu da şagird və valideynlərin narahatlığına səbəb olarsa, çalışacağıq ki, həmin məktəblərin öz daxilində adi siniflər yaradılsın. Şagirdlər də adi siniflərdə təhsillərini davam etdirlərlər. Qaydalara görə, təmayül sinifləri şagirdlərin sayı ən çoxu 20 nəfər olmaqla kompaktlaşdırılır.

Qərbi Avropanın tədqiqatçı pedaqoqları ümumtəhsil sistemində təhsilvermənin bir çox modellərindən, o cümlədən aşağıdakı yeni modellərindən (formalarından) da istifadə etməyi məsləhət bilirlər:

- 1) Seçmə qruplar (selektiv) modeli;
- 2) Birləşmiş qruplar modeli;
- 3) "Qarışıq qabiliyyətlər" modeli;
- 4) İntegrativ təlim modeli;
- 5) İnnovasion təlim modeli və s.

Bu modellərdən istifadə tam orta məktəblər üçün çox əlverişlidir. Milli-mənəvi dəyərlərə uyğun olaraq modellərdən birini tətbiq etmək tam orta məktəblərdə ümumi modelləşmədə

məqsədə münasiblik yaradır. Adi siniflərdə fənlərə ayrılan həftəlik saatlar bir neçə il dəyişmir, onun tərkibi isə dəyişir, yəni şagirdlər daha yaxşı oxuduqca, daha yüksək səviyyəli siniflərə keçə bilər. Adi siniflərdə şagirdlərə müəllimlərdən məsləhət almağa və əlavə məşğələ keçməyə icazə verilir.

Modellərin xarakterik cəhətləri vardır. Bu fənlər üzrə tədris materialının öyrənilməsi uzunmüddətli olur. Siniflərdə təlimin metodları və yolları müəllim tərəfindən seçilir. Şagirdlərin siniflərdə birləşdirilməsinin tənzimlənməsi qabiliyyətləri maksimum dərəcədə yaxın olanların müəyyənləşdirilməsi prinsipi ilə aparılır. Bilik və bacarıq səviyyəsinə görə qiymətləndirilərək şagirdlərin siniflərdə qruplaşdırılması dövründən sonra seçmədə buraxılan nöqsanları aradan qaldırmaq üçün üfüqi yerdəyişmələr aparılmağa yol verilir.

Şagirdlərə qazandığı nailiyyətlərə görə daha yüksək səviyyəli qrupa keçmək üçün ildə üç dəfə imkan verilir. Şagirdlərin ayrı-ayrı fənlər üzrə səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsini və "qarışıq" qruplarda onların idarəedilməsini məsləhətçi həyata keçirir. Şagird başqa səviyyəli qrupa keçmək istədikdə, məsləhətçi fənn müəlliminə bu barədə xəbər verir. Bu modeldən bir çox Avropa ölkələrində istifadə edilir. Məktəbdə birinci yarımildə şagirdlər "qarışıq" qruplarda oxuyur, yoxlamadan keçdikdən sonra "eyni qabiliyyətli" müxtəlif qruplarda təhsilini davam etdirirlər. Belə modeldə bütün fənlərin öyrənilməsi sonadək "qarışıq qabiliyyətlilər" qruplarında aparılır. Bəzi fənlərin (riyaziyyat, xarici dillər, təbiət fənləri) tədris materialı müxtəlif müddətlərdə öyrədilir.

Siniflərdə bütün şagirdlər baza təhsil planları və proqramları əsasında təhsil alırlar. Baza tədris kurslarının öyrənilməsi başa çatdıqda şagirdlərin bilikləri diaqnostik testlərlə yoxlanılır. Baza proqramlarını yaxşı mənimsəyən şagirdlərə əlavə materialları da öyrənməyi təklif edirlər. Baza kurslarını mənimsəyə bilməyənlərə kurs materialını təkrar etmək, bir qədər korrektə edilmiş material və tapşırıqların öyrənilməsi təklif olunur. Qısa müddətdə təkrar etmə qurtardıqdan sonra şagirdlərin hamısı birlikdə yeni bölmənin materialını öyrənir. Siniflərdə bütün şagirdlər baza təhsil planları və proqramlar əsasında təhsil alır. Tədris kurslarının öyrənilməsi başa çat-

dıqda şagirdlərin bilikləri diaqnostik testlərlə yoxlanılır. Proqramları yaxşı mənimsəyən şagirdlərə əlavə materiallar öyrənmək təklif edilir. Bu kursları mənimsəyə bilməyənlərə kurs materialını təkrar etmək, bir qədər korrektə edilmiş material və tapşırıqların da öyrənilməsi təklif olunur. Qısa müddətdə, təkrar etmə qurtardıqdan sonra şagirdlərin hamısı birlikdə yeni bölmənin materialını öyrənirlər. Burada əlavə tapşırıq alan və kurs materiallarını təkrar edən şagirdlər qruplara ayrılır, eyni sinifdə fəaliyyət göstərirlər.

Təmayül siniflərində şagirdlərə daha keyfiyyətli təhsil almaq imkanı yaradılır. Bu siniflər üçün xüsusi tədris planı və proqramları tərtib edilir. Həmin tədris planı, təmayüldən asılı olaraq, 8-10 fəndən ibarətdir. Şagirdlərin seçdiyi təmayül fənlərlə yanaşı, fiziki hazırlıq, çağırışa-qədərki hazırlığı, xarici dil, informatika kimi fənlər ölkə komponenti kimi nəzərdə tutulmaqla tədris edilir. Lakin təmayül fənləri üzrə dərslər saatları daha çox olur. Məsələn, adi siniflərdə riyaziyyat fənni həftədə 4-5 saat keçilirsə, təmayül üzrə siniflərdə 8-9 saat tədris olunur. Şagirdlər meyl və maraq göstərdikləri sahə ilə daha çox məşğul olurlar. Bu da onların ali məktəbə hazırlaşmalarına, ümumiyyətlə, repetitor hazırlığının qismən aradan qaldırılmasına təsir edir.

Həm şagirdlər, həm də məktəb rəhbərlərindən aldığımız məlumatlara görə, tam olmasa da təmayül siniflərinin təşkili repetitorluğun müəyyən mənada aradan qaldırılmasına təsir göstərir. Lakin təmayül sinifləri yaradılandan sonra bunun tamamilə repetitorluq fəaliyyətinə son qoyacağına hökm verə bilmərik. Şəxsi düşüncələr belədir ki, şagirdin bildiyindən artıq öyrənmək ehtiyacına mane olmaq düzgün deyil. Şagirdin tədris proqramından artıq öyrənmək istəyinin qarşısını almaq olmaz.

Bu yeniliyin bəzi məktəblərdə X-XI siniflərin ləğv edilməsinə səbəb olması barədə fikirlər var. Rayonlarda təhsil şöbələrində söhbətlər aparılır. Hesab edirik ki, bu məlumatların yayılması ümumi prosesin başa düşülməməsindən irəli gəlir. Bu fikirlərin yayılması, ola bilər məktəblərin özündən, ya da kənar şəxslərdən qaynaqlanır. Lakin bunun heç bir elmi əsası yoxdur. Bunu dəfələrlə dilə gətirənlər də var. Nazirliyə bu barədə məlumatlar daxil olduqca açıqlama verilir. Yerlərdə bəzən izahat prosesində müəyyən yanlışlığa yol verilir. Hər bir proses şagirdin

mənafeyinə yönəldilir. Hər bir şagirdin təhsil almaq hüququ vardır, onların bu hüququnun təminatını da Təhsil Nazirliyi həyata keçirir. Ümumi orta təhsil səviyyəsindən sonra təhsilin təmayüllər üzrə təşkilinə hər şagird cəlb edilməyəcək. Bu siniflərdə şagirdlər könüllülük əsasında adi siniflərdə təhsillərinə davam edəcəklər. Bu şagirdlər təhsilini təmayül siniflərində də davam etdirə bilirlər.

Adi siniflər anlayışının mahiyyəti odur ki, iki və daha artıq sinfin tərkibindən olan şagirdləri bir müəllimin rəhbərliyi altında bir sinifə yerləşdirildikdə adi sinif yaranır. Müəllim və inzibatçılar adi siniflərə təyin ediləcək şagirdləri diqqətlə seçirlər. Onlar şagirdin akademik müvəffəqiyyətini, məsuliyyətli və müstəqil işləmək bacarığını, eləcə də uşağın digər şagirdlərlə birlikdə işləmə qabiliyyətini nəzərdən keçirirlər. Bu tip məktəblərin fəaliyyət göstərməsinin bir sıra səbəbləri var. Ümumi səbəblərdən biri maliyyələşmə və ya azalan şagird qrupları ilə bağlı narahatlıqlardır. Bir məktəb bir bölgədəki şagirdlərə bu tip məktəblərdən ayrı müəssisələrə nisbətən daha yaxşı xidmət göstərə bilər. Bir şagird kollektivi kiçik olduqda şagirdlər birləşmiş məktəbdə mövcud olan digər şagirdlərlə birlikdə təhsil alırlar. Bu tip məktəblərin yavaşması cəmiyyətin demoqrafik göstəricilərindən və yerləşdiyi bölgənin ən yaxşı məktəbi hesab etdiyi seçimdən asılıdır.

Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsil məktəblərində ərazi üzrə yerləşmə məsafələrinin uzaqlığı nəzərə alınaraq və şagirdlərin say azlığına uyğun adi siniflərin çoxluğu üstünlük təşkil edir. Bu baxımdan təmayül sinifləri ilə yanaşı, adi siniflər də fəaliyyət göstərir. Təmayülləşmənin kütləviliyi o demək deyil ki, bu proses bütün ölkədə tətbiq edilir. Müəyyən olunmuş tələblərə cavab verə bilməyənlər təmayüllü siniflərlə yanaşı təşkil edilən adi siniflərdə təhsilini davam etdirir. Həminin təhsil hüququnun qorunması məqsədi ilə təmayülləşməyən siniflər də təşkil olunur. Əsas məqsəd bundan ibarətdir ki, təhsilini davam etdirmək istəyənlərin hamısı təhsillə əhatə oluna bilər. IX siniflərin 40 faizdən çoxu təmayül siniflərinə qəbul edilir. Araşdırmalar və təhlillər aparılaraq rayon və şəhərlərdə hər bir məktəbin imkanları, yol infrastrukturu, maddi-tədris bazası, kadr potensialı nəzərdən keçirilir. Könüllülük əsasında ümumtəhsil məktəblərinin

adi siniflərində, yaxud ilk peşə və orta ixtisas təhsili müəssisələrində təhsilini davam etdirmək istəyən şagirdlər haqqında məlumatlar toplanılır. Təhlil və araşdırmalardan sonra rayon və şəhərlərimizdə olan uşaq sayına görə təşkil edilə biləcək siniflərin siyahısı tərtib edilir. Nəzərdə tutulduğu kimi, IX sinfi bitirən məzunların tədrisə cəlb olunması mütəşəkkil şəkildə yerinə yetirilir.

Beləliklə, ölkədə yenidən sınaqdan çıxarılsa da, əslində, özünü çoxdan doğruldan təmayülləşməyə böyük ümidlər var. Aztəminatlı, repetitor hazırlığına gücü çatmayacağını düşünən valideynlər bu yeniliyin tətbiqinə həvəslə dəstək verir, prosesi maraqla izləyirlər. Araşdırmalar və təhlillər göstərir ki, valideynlər, eləcə də təhsil ictimaiyyəti bütün ölkə ərazisində tətbiqi genişləndirilən təmayülləşmənin və adi siniflərdə tədrisin müsbət nəticə verəcəyinə inanır.

Problemin aktuallığı. Bu istiqamətdə aparılan araşdırmalar göstərir ki, indiyədək XI sinif məzunlarının ali məktəbə qəbul nəticələri təhlil edilərək müəyyən məsələlər aydınlaşdırılmışdır. Valideyn, məktəb rəhbərlərilə söhbətlər əsasında deyə bilərik

ki, tam da olmasa, təmayül siniflərin təşkili repetitorluğun qarşısının alınmasında mühüm əhəmiyyətə malikdir. Əlbəttə, zaman keçdikcə bunun təsiri daha çox ola bilər.

Problemin elmi yeniliyi. Həm şagirdlər, həm də məktəb rəhbərlərindən aldığımız məlumatlara görə, tam olmasa da, təmayül siniflərinin təşkili repetitorluğun müəyyən mənada aradan qaldırılmasına təsir göstərir. Lakin təmayül yaradılan kimi bunun tamamilə repetitorluğa son qoyacağına hökm vermək olmaz. Şəxsi düşüncəm belədir ki, şagirdin bildiyindən artıq öyrənmək ehtiyacına heç kim mane ola bilməz. Şagirdin tədris proqramından artıq öyrənmək istəyinin qarşısını ala bilmərik.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Ən azından təmayül siniflər ali məktəbə hazırlıq üçün alternativ bir imkan yaradır. Hər bir şagird dərstdən sonra əlavə olaraq istər repetitor, istərsə də internet vasitəsilə biliyini artırma bilər. Bizim əsas məqsədimiz odur ki, şagird məktəbdəki dərslin hesabına başqa yerə getməsin. Biz şagirdin dərslər saatında məktəbə gəlməsinə qarşı mübarizə aparırıq. Şagird nə qədər istərsə əlavə məlumat əldə edə bilər.

Ədəbiyyat:

1. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. -Bakı, -2009.
2. "Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramları (kurikulumları)"nın təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 3 iyun tarixli 103 nömrəli Qərarında dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı
3. M.İ. İlyasov Müəllim peşəkarlığı və pedaqoji səriştəliliyin müasir problemləri. Bakı: Elm və təhsil, 2018.
4. "Ümumi təhsil müəssisələrinin növlər üzrə meyarları"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı.

E-mail: xuraman.salimova@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü. fəls.dok. M.S. Kazımov,*
ped.ü.fəls.dok. İ.B. Əmirəliyeva

Redaksiyaya daxil olub: 19.01.2022